

kusy o psychologický výklad společenského dění postavené proti marxistickým teoriím a objevy psychoanalýzy jsou třemi zdroji nové oblasti psychologie, tzv. sociální psychologie.

Hlavní oblastí sociální psychologie se stává výzkum postojů (tj. hodnotících vztahů), malých skupin (tj. společenských sdružení osob spojených stejnými cíli, resp. také emocionálními nebo jinými vazbami), sociálních motivů (tj. společensky konstituovaných příčin chování), procesu socializace (tj. procesu, jímž se na základě učení stává lidská bytost člověkem ve společenském slova smyslu), sociální percepce (tj. sociálně determinovaného způsobu vnímání), procesu komunikace (tj. sdílení sociálně určených obsahů emocionálních a kognitivních informací) a mezilidské interakce.

Sociální psychologie je různě definována, za reprezentativní definici lze pokládat tu, kterou podávají manželé M. Sherif a C. W. Sherifová (1956): „Sociální psychologie je vědecké studium zkušenosti a chování individuí ve vztahu k sociálně stimulujícím situacím. Sociálně stimulující situace jsou tvořeny lidmi (individui a skupinami) a rovněž socio-kulturními podněty (setting).“ Socio-kulturními podněty jsou materiální a nemateriální produkty kultury.

Sociální psychologie tedy v podstatě zkoumá účinky sociálních podnětů v psychologii lidí, přičemž k sociálním podnětům patří především jiní lidé, dále skupiny a produkty kultury, zvláště nemateriální, tj. různé formy společenského vědomí, společenské ideje, normy atd. Sociální psychologie se úzce stýká na jedné straně s psychologií obecnou a na druhé straně se sociologií. Může být aplikována všude tam, kde vystupují společenské jevy jako podněty lidské psychologie, především tam, kde se jedná o mezilidské vztahy.

Literatura: Dějiny p.: Stavěl, J.: Dějiny psychologie I. Psychologie v antice, 1958. — Tardy, V.: Dějiny empirické psychologie I. — 19. stol., 1956. — Tardy, V.: Dějiny psychologie do vzniku samostatné psychologie, 1966. — Pieter, J.: Historia psychologii w zarysie, Katowice 1959. — *Obecná p.:* Tardy V.: Psychologie (pro učitelé oborů), 1962. — Smirnov, A. A. a kol.: Psychologie, 1961, 2. vyd. — Štefanovič, J., Rosina, J.: Psychologie, 1958. — Rubínštein, S. L.: Základy obecné psychologie, 1964. — Rubínštein, S. L.: Bytí a vědomí, 1961. — Rubínštein, S. L.: Zásady a cesty rozvoje psychologie, 1963. — *Pedagogická p.:* Příhoda, V.: Úvod do pedagogické psychologie, 1956. — Pardel, T.: Pedagogická psychológia, 1961. — Levitov, N. D.: Dětskaja i pedagogičeskaja psihologija, Moskva 1960. — Lindgren, H. G.: Psychologia wychowawcza w szkole, Warszawa 1962. — *Vývojová p.:* Arjamov, I. A.: Věkové zvláštnosti dětí, 1956, 1961. — Nowogrodzki, T.: Vývinová psychológia, 1960. — Příhoda, V.: Ontogeneze lidské psychiky, 1963. — Studien material zur Kinder- und Jugendpsychologie, Berlin 1962. — Vygotskij, L. S.: Izbrannye psihologičeskije issledovanija, Moskva 1956. — Clauss, G., Hiebsch, H.: Kinderpsychologie, 1961. — *P. práce:* Psychologické štúdie, 1960, 1961, 1962. — Platonov, K. K.: Voprosy psihologii truda, Moskva 1962. — Archangelskij, S. N.: Očerki po psihologii truda, Moskva 1960. — Okoň, J., Paluskiewicz, L.: Psychologia inżynieryjna, Warszawa 1963. — Holubář Z., Souček

J.: Sociální psychologie pro učitele, 1965. — Hiebsch, H., Vorwerg, M.: Einführung in die marxistische Sozialpsychologie, Berlin 1966. — Jurovský, A.: Duševný život v společenských podmínkách, 2. vyd. 1965. — Parygin B. D.: Socialnaja psihologija kak nauka, Leningrad 1965.

F. Hylík, M. Nakonečný

psychologie československá. V l. 1918—1938 byla pěstována v Čs. republice psychologie česká, navazující na předchozí vývoj za Rakouska, a s její spoluprací vznikala psychologie slovenská. Česká psychologie byla na počátku tohoto období reprezentována dvěma profesory filosofie, Františkem Krejčím (v. h.) a Františkem Čádou (v. h.). Krejčí, jako filosof pozitivista, byl první český psycholog, který překonal za Rakouska vládnoucí herbartismus především dílem „Psychologie“ (1902—1926), v němž zastával hledisko vývojové, ovšem jen abstraktně (počitek jako prvek vývoje), a na základě psychofyzického paralelismu odvozoval základní poučky svého systému. Protože přijímal duševní jevy jen v přítomnosti fyzických, byl napadán idealistou fyziologem Fr. Marešem a jeho žáky. Čáda patří po Janu Kaprasovi (1847—1934) k zakladatelům české pedopsychologie. Krejčího žáci se hlásili jako on k pozitivismu, ale někteří se od jeho německé orientace obrátili také k soudobým směrům francouzským a anglosaským. Byl to především profesor Vilém Forster (1882—1932), který přinášel znalost nových směrů, pokusil se o neurofyziologický výklad myšlení (ale nevyužil ještě práce Pavlovovy), bojoval proti okultismu, prakticky i teoreticky se zabýval psychotechnikou, v l. 1923—1925 vedl Psychotechnický ústav v Praze (zal. v r. 1921), psal o duševních poruchách aj. V Brně vybudoval první universitní psychologickou laboratoř Slovínec prof. Mihajlo Rostohar (nar. 1878), který prováděl výzkum vývoje dětských představ reprodukcí barevného obrazce, psychologicky zkoumal metody čtení a gramatické kategorie. Jeho „Psychologie“ (1950) vyšla v době, kdy se již česká věda orientovala jinak. Rostohar zastával proti asocianismu jakési pojetí strukturní. Teoreticky vystoupil proti pojetí Krejčího Václav Příhoda (nar. 1889) jako stoupenec E. L. Thorndika, který na prvé místo klade studium chování a málo si cení introspekce, ač ji nezavrhuje. Příhoda, který publikoval větší práce z psychologie až později, směřoval již tehdy k materialisticky orientovaným koncepcím a k metodám zkoumání. Ostřeji útočil proti asocianismu, jehož představitelem byl Krejčí, brněnský docent Ferdinand Kratina (1885 až 1944), hlasatel celostní psychologie; zkoumal také eidetické jevy u dětí. Kritiku asocianismu provedl i R. Konečný (nar. 1906), pozdější klinický psycholog. V Brně byla mnohem více než v Praze pěstována psychologie dítěte; kromě Rostohara a Kratiny zejm. v ní pracoval Vilém Chmelař (nar. 1892, zkoumal především pozornost), Ludmila Kolářiková (nar. 1909) a Jan Vaněk (nar. 1905). V tomto období bylo

pořádáno celkem 5 sjezdů pro výzkum dítěte, z nich dva jako slovanské. Účastnili se jich psychologové, antropologové, lékaři a pedagogové. Ačkoli pedagogové zasahovali do psychologie i samostatnými publikacemi (zvl. Otokar Chlup, Jan Uher, Jan Vaněk), nebyla pěstována pedagogická psychologie jako samostatná disciplína. K zoopsychologii přispěl zoolog Vladimír Teyrovský, z psychologů ji sledoval Josef Stavěl (nar. 1901), autor souhrnné práce „Hlad“ (u člověka i zvířat). Celkovým rysem tohoto období v době, kdy se psychologie i personálně oddělila od filosofie, je nejednotnost teoretických koncepcí a zčásti přímo nezáměr o ně. Mnohé práce o jednotlivých tématech však nepozbyly ceny dodnes.

V této době má č. p. široké spojení s praxí. Užité psychologie tehdy byla souhrnně nazývána psychotechnika (kromě psychologie ve zdravotnictví, pěstované téměř jen lékaři). Zahrhovala kromě užití psychologie v dopravě a průmyslu i poradenství pro volbu povolání a studentské poradenství. V Praze byl konán 8. mezinárodní psychotechnický sjezd v r. 1934. V defektologii působili psychologové hl. v Pedagogickém ústavu hl. m. Prahy, který spoluzaložil F. Čáda a vedl pedopsychiatr Karel Herfort. Zde pracoval Cyril Stejskal, který se zabýval otázkami dětské inteligence a studentským poradenstvím. V témže ústavě pracoval Rudolf Mudroch (1904—1943; zahynul v koncentračním táboře), který zkoumal také poměry číšníckých učňů. Široké pole působení získal Psychotechnický ústav v Praze, když se ujal jeho organizace Jan Doležal (1902—1965, docent od r. 1936, později profesor). Tento ústav byl posléze rozšířen v Ústav lidské práce (1939—1951) a zasahoval do všech aplikačních oborů psychologie kromě poradenství pro volbu povolání, v němž psychologické poradenství vedl Forstrův žák dr. Josef Váňa (zde působil i jeden ze zakladatelů českého poradenství MUDr. O. Říha, 1892—1953), ale které nebylo organizováno jednotně. Na Moravě, kde byl počet okresních poraden největší (jejich činnost v oblasti psychologie organizoval doc. V. Chmelař), prošla r. 1937 poradnami třetina 14leté mládeže. Psychologické laboratoře pro výběr zaměstnanců byly v některých velkých průmyslových podnicích, Elektrických podnicích pražských aj. Z této rozmanité praxe vznikala celá řada výzkumných i souhrnných prací českých psychologů; přesto však se zakládala tato praxe na velmi nedokonalé teorii a mnohdy byla čistě empiristická. Samy základy některých používaných metod byly sporné. Testy inteligence tehdy kritizoval Chlup a Kratina.

V r. 1927 byla založena v Praze Psychologická společnost, jejíž činnost se omezovala na konání přednášek. V Brně vycházel v l. 1935 až 1949 za redakce Rostoharovy časopis Psychologie.

Na Slovensku byla psychologie přednášena na universitě v Bratislavě, zal. r. 1919. Praktické uplatnění psychologie mělo své centrum

v Ústřední poradně povolání s psychotechnickým ústavem v Bratislavě (ředitel doc. J. Stavěl od 1928 do 1939). Zde působil Anton Jurovský (nar. 1908), první slovenský docent (1939) a pak profesor psychologie, který počínaje r. 1934 uveřejnil velké množství prací, zejm. z psychologie výchovy a čtyřikrát vydanou příručku „Psychologie“ (1. vyd. 1942) s velmi bohatým obsahem, ale bez jasného filosofického stanoviska. Tamtéž pracoval psychologicky orientovaný pedagog Juraj Čečetka (spis Pedagogika a adlerovská individuálna psychológia, 1936).

Za okupace byla práce českých psychologů ztížena; některá pracoviště byla zrušena, počet publikací byl nepatrný.

Podstatná změna v české a slovenské psychologii nastává po r. 1945.

Obnovuje se studium na vysokých školách, dochází opět zahraniční literatura a přicházejí první zprávy o psychologii sovětské, která do té doby u nás nebyla prakticky známa (přichystaný informační spisek L. Svobody nevyšel). Kromě prací, jež svým zaměřením patří do minulého období, objevují se od r. 1948 články a brožury zaměřené na zásadní přestavbu filosofických základů č. p., a to v duchu dialektického a historického materialismu. Jde nejprve spíše o proklamaci zásad než o řešení konkrétních problémů, jež si vyžádalo další přípravy. Byla kriticky hodnocena pedologie a psychotechnika. Bojovně vytyčil úkoly marxistické psychologie zejm. Josef Linhart (nar. 1917). Přijetí dialektického materialismu u nás bylo ve shodě s vývojem psychologie jako vědy a probíhalo pod stále rostoucím vlivem psychologie sovětské. V l. 1951—1955 vycházel časopis Sovětská věda, pedagogika psychologie, který pohotově informoval o sovětské psychologii. Samostatné práce období 1948—1956 u nás trpěly však leckdy dogmatismem, jako např. voluntaristická práce Linhart—Tardy—Machač, Vývoj osobnosti a její rozvoj v socialismu (1952) a pak pokusy o vytvoření tzv. pavlovovské psychologie. I u nás se projevil tendence redukovat psychologii na učení o vyšší nervové činnosti. Kladnou stránkou vlivu Pavlovova učení bylo zdůraznění laboratorních experimentů, jež byly předtím uváděny v pochybnost, a konkrétnější podepření základních materialistických tezí v psychologii. Období 1948—1956 je celkem pro vědeckou práci i pro použití psychologie v praxi obdobím přípravným. Zavedením studijního plánu psychologie byla postavena výchova budoucích psychologů na pevný základ, vznikla kvalifikační promovaný psycholog a nastal rozvoj psychologie ve zdravotnictví, především přijímáním psychologů na pracovištích psychiatrických. Tato praktická činnost měla zvl. velký význam, když byla zrušena pracoviště psychologie ekonomické a pracoviště poradenská. Krajské sociodiagnostické ústavy, v nichž se soustřeďovalo poradenství pro defektní a úchylnou mládež, byly zrušeny r. 1953 a zave-

deny záchytné dětské domovy, nyní dětské domovy třídicí, v nichž pracují i psychologové.

V důsledku XX. sjezdu KSSS a zdůraznění praktického významu psychologie i jejích teoretických úkolů v Sovětském svazu nastává i u nás větší rozmach psychologie, který se projevil mimo jiné založením časopisu Čs. psychologie r. 1957 a založením Čs. psychologické společnosti r. 1958, jejímž hlavním organizátorem a předsedou byl do r. 1962 prof. Doležal. Koordináční funkci vědecké práce má komise psychologie ČSAV zřízená koncem r. 1955 a od r. 1962 do r. 1966 kolegium psychologie a pedagogiky ČSAV. V r. 1957 byla konána první konference čs. psychologů ve Smolenici s mezinárodní účastí, věnovaná využití psychologie v socialistické praxi, 1959 druhá konference v Praze, 1961 první sjezd věnovaný otázkám ideologickým a metodologickým, 1964 druhý sjezd věnovaný psychologii osobnosti. Zatímco vědecká činnost má v č. p. daleko širší základnu než v buržoazní republice, opožďuje se zatím ještě uplatnění psychologie v praxi, a to nejvíc v pedagogické a ekonomické psychologii; většina praktických psychologů pracuje ve zdravotnictví. Velkým přínosem jsou psychologicko-pedagogické kliniky, resp. poradny, jež jsou zřízeny v Bratislavě (1957), v Košicích, v Brně a při ped. fakultách v Ostravě a v Olomouci. R. 1962 byla konána první porada o psychologickém výchovném poradenství v Bratislavě. Poradensky pracují psychologové v psychiatrických ambulancích. Vědecké publikace z posledního období jsou většinou úzce specializované; kromě učebnic vyšlo dosud málo syntetických prací (jako Pardel, Pedagogická psychologie, 2. vyd. 1963, Příhoda, Ontogeneze lidské psychiky, 1963). Metodicky se úroveň prací zvyšuje postupným pronikáním statistických a vůbec matematických metod spíše než prohlubováním metody klinické.

Obsahově jsou práce čs. psychologů velmi rozmanité, takže je zastoupena většina oborů psychologie. Poslední dobou se začíná rozvíjet i psychologie sociální. Roste počet prací společných s jinými odborníky, zvl. ve zdravotnictví. Výzkumy vyšší nervové činnosti, zejm. lidské, prováděné fyziology se nedají ostře oddělit od psychologických; mezi oběma obory je u nás jistá spolupráce. Ve větší míře, i když ne ještě dostačující, se rozvinula spolupráce pedagogů a pedagogických psychologů. Hlavní vědecká pracoviště jsou v českých zemích — kromě kateder psychologie na filosofických fakultách universit v Praze (prof. Tardý), v Brně a v Olomouci (doc. Holas), jež vzdělávají budoucí psychology a učitele s universitním vzděláním — vědecké ústavy: Psychologický ústav filosofické fakulty University Karlovy (založený prof. Doležalem, ředitel doc. Machač, zaměřený na psychologii obecnou, ekonomickou a výchovu k povolání), psychologické oddělení PÚ JAK (zaměřený na psychologii učení, prof. Linhart; pedagogická psychologie a pro-

gramování učiva, dr. Tollingerová, CSc.); vývojová psychologie v Brně, prof. Chmelař, (zaměřený na longitudinální výzkum), Výzkumný ústav pedagogický v Praze (dr. A. Lebedová), kabinet psychologie v Ústavu pro učitelství vzdělání na Universitě Karlově (doc. Jiránek, CSc.), katedra psychologie pedagogické fakulty University Karlovy (doc. Fišer), katedra pedagogiky a psychologie fakulty osvěty a novinářství UK (prof. Hyhlík); psychologové pracují ve Výzkumném ústavu psychiatrickém v Praze a jednotlivě v jiných výzkumných ústavech, zejm. zdravotnických.

Na Slovensku nebyl vývoj psychologie v l. 1939—1945 narušen do té míry jako v českých zemích, až na nepříznivé vlivy ideologické. V l. 1946—1948 vychází první slovenský psychologický časopis Psychologický sborník Matice Slovenskej. Počet slovenských psychologů se proti dřívějšímu období stále více zvětšuje a kromě katedry bratislavské university (prof. Jurovský, pak prof. Tomáš Pardel) vznikají další vědecká pracoviště; r. 1955 Psychologické laboratórium SAV (založil doc. M. Bažány), rozšířené r. 1963 na Ústav experimentálnej psychologie (dr. D. Kováč, CSc.); jeho hlavní tematikou je psychologie vnímání a práce. R. 1957 byl na filosofické fakultě University Komenského zřízen Psychologický ústav (prof. Pardel) zaměřený na studium ontogeneze. R. 1964 byla rozšířena psychologicko-pedagogická klinika v Bratislavě na Výzkumný ústav pre psychológiu a patopsychológiu mládeže (doc. Bažány). Jiní psychologové pracují ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Bratislavě (vede je dr. M. Jurčo, CSc.), na pedagogických fakultách, zejm. v Trnavě a jinde. Čeští a slovenští psychologové spolupracují jak v orgánech ČSAV, tak na vysokých školách. Slovenská psychologická společnost, která konala svůj první sjezd 1963, druhý 1966, oba s tematikou ontogenetickou, je součástí Čs. psychologické společnosti.

Literatura: Bárta, B.: Psychologie na Moravě, Zprávy Čs. psychologické společnosti I, 1959, č. 1. — Doležal, J.: Patnáct let psychologie v lidově demokratickém Československu, Čs. psychologie 1960, č. 3. — Chmelař, V.: Psycholog Rostohar, Čs. psychologie III, 1959, č. 1. — Kováč, D.: Psychológia na Slovensku v rokoch 1918—1948. Psychologické štúdie II, 1960, příloha. — Příhoda, V.: Československá psychologická tradice, Zprávy Čs. psychologické společnosti I, 1959, č. 1. — Uherik, A.: Slovenská psychológia, Zprávy Čs. psychologické společnosti II, 1960, č. 2. — Sborník ku počtí Františka Krejčího, 1929, Čs. psychologie II, 1959, č. 3, věnované Fr. Krejčímu. — Váňa, J.: Vilém Forster, Česká mysl XXVIII, 1932, str. 74—78. — Tardý, Vl.: 20 let české obecné psychologie Čs. psychologie 1965, č. 6. — Pardel, T., Koščo, J.: 20 rokov slovenskej psychológie, Jednotná škola 1966, č. 1.

VI. Tardý

psychologie dítěte → pedopsychologie.

psychologie ekonomická → psychologie.

psychologie pedagogická → psychologie.

psychologie práce → psychologie.